

Johan VAN GOMPEL – Senior Economist KBC Groep
 32 2 429 59 54 – 32 2 474 97 74 01
 johan.vangompel@kbc.be

10 juni 2016

REGIONALE GROEI IN 2016-2020

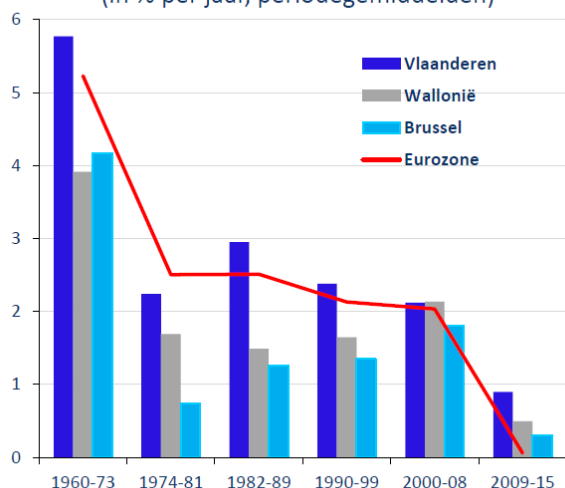
- VLAANDEREN BEHOUDT GROEIVOORSPRONG OP KORTE, MAAR MOGELIJK NIET OP LANGERE TERMIJN -

Nadat de regionale groeiverschillen in 2000-2008 nagenoeg waren verdwenen, is de Vlaamse economie tijdens en na de financiële crisis (2008-2015) opnieuw sneller gegroeid dan de Waalse en Brusselse. Het betere economische klimaat sinds 2013 zorgde ook voor een opleving van de regionale arbeidsmarkten. Opvallend was de relatief sterke toename van het aantal werkende Brusselaars, al was dat mee te danken aan een verder toenemend aantal Brusselaars dat werk vond buiten de gewestgrens. Door zijn meer open economie zal Vlaanderen ook in 2016 meer dan de andere gewesten van de Europese conjunctuurherleving profiteren. Aangezien het verdere Europese herstel eerder bescheiden zal uitvallen, zal deze cyclische groeibonus van Vlaanderen echter eveneens miniem blijven. Voor Brussel halen de aanslagen van maart de groei naar beneden, maar doordat de economische gevolgen allicht zullen uitdoven, blijft de negatieve groei-impact voor heel 2016 wellicht beperkt. Op langere termijn speelt de lage productiviteitsgroei de potentiële groei van de regionale productie parten, vooral in Wallonië en Brussel. Indien beide gewesten maximaal de vruchten plukken van arbeidsmarkthervormingen die nodig zijn om hun werkzaamheidsgraad structureel naar een hoger niveau te tillen, dan kan het potentiële groeitempo op middellange termijn er niettemin op het Vlaamse niveau komen of er zelfs iets boven uitstijgen.

Uiteenlopende groei tijdens en na de crisis

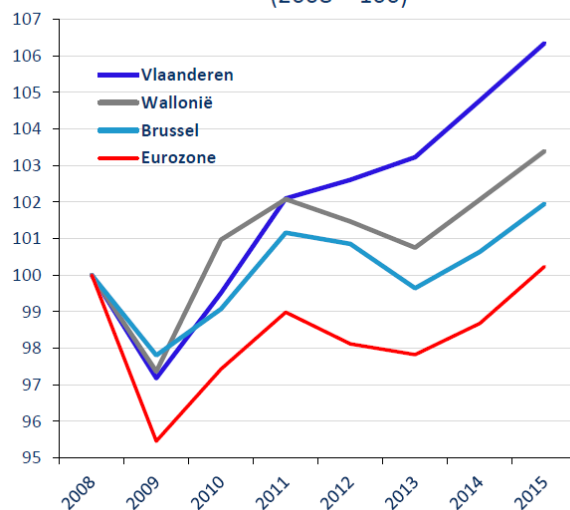
Tussen 2008 en 2015 steeg het bruto regionaal product (d.i. de totale toegevoegde waarde voortgebracht op het grondgebied van een gewest) in Vlaanderen reëel met gemiddeld 0,9% per jaar, tegenover 0,5% in Wallonië en 0,3% in Brussel. Nadat de regionale groeiverschillen in 2000-2008 nagenoeg waren verdwenen, kwam de systematische naoorlogse groeivoorsprong van Vlaanderen tegenover de twee andere gewesten dus terug naar voren (grafiek 1). Dat was vooral toe te schrijven aan de uiteenlopende activiteit in 2012-2013. Voor België als geheel vertaalde de aanzienlijke verslechtering van de internationale conjunctuur zich vanaf midden 2011 in een forse groeivertraging en vervolgens stilstand van de economie in 2012 tot begin 2013. Regionaal uitte dat zich in een behoorlijke nieuwe recessie in Brussel en Wallonië, terwijl Vlaanderen wel verder bleef groeien, zij het aan een beperkter tempo (grafiek 2). In Wallonië was de krimp van de activiteit in 2012-2013 het meest uitgesproken in de industrie, in Brussel in de financiële dienstverlening.

Grafiek 1 - Reële groei bruto regionaal product
(in % per jaar, periodegemiddelden)

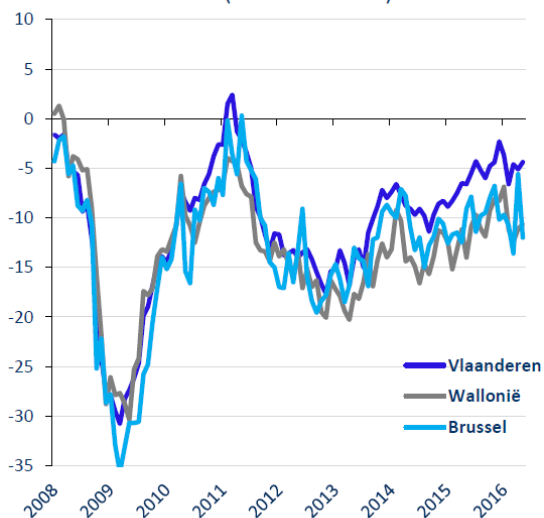
Bron: NBB (INR); 2015: raming KBC

Grafiek 2 - Reëel bruto regionaal product
(2008 = 100)

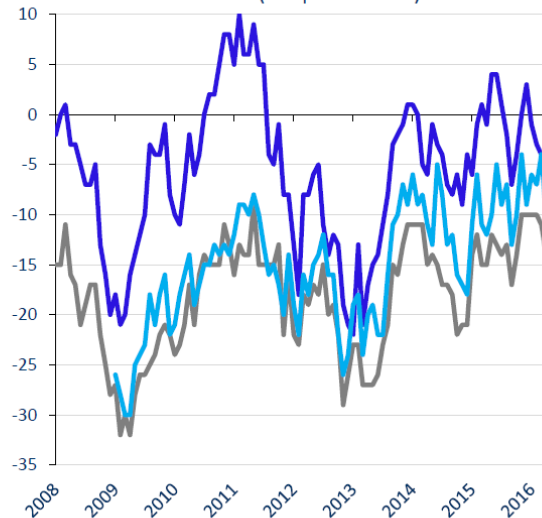
De vermelde cijfers zijn bekomen van de jongste Regionale Rekeningen die begin dit jaar door het Instituut voor de Nationale Rekeningen werden gepubliceerd. Zij lopen achter op de beschikbare nationale bbp-cijfers: voor 2014 betreft het een voorlopige raming en voor 2015 zijn nog geen regionale groeicijfers beschikbaar. Het 2015-cijfer in de grafieken 1 en 2 betreft daarom een KBC-raming op basis het wel al beschikbare nationale groeicijfer voor dat jaar (1,4%). Wij gaan ervan uit dat de Vlaamse economie als meer open economie in 2015, net als in 2014, relatief iets meer dan de Waalse en Brusselse van het Europese conjunctuurherstel heeft kunnen profiteren. De gerealiseerde groei in 2015 schatten we bijgevolg op 1,5% voor Vlaanderen en op 1,3% voor Wallonië en Brussel. Naar het jaareinde toe werd de Brusselse economie – voornamelijk de horeca, kleinhandel en vrijetijdsector – getroffen door de verhoogde terreurdreiging na de aanslagen in Parijs. Die heeft er de groei in het laatste kwartaal wellicht wat gedrukt.

Grafiek 3 - Producentenvertrouwen
(indicator NBB)

Bron: NBB

Grafiek 4 - Consumentenvertrouwen
(enquête NBB)

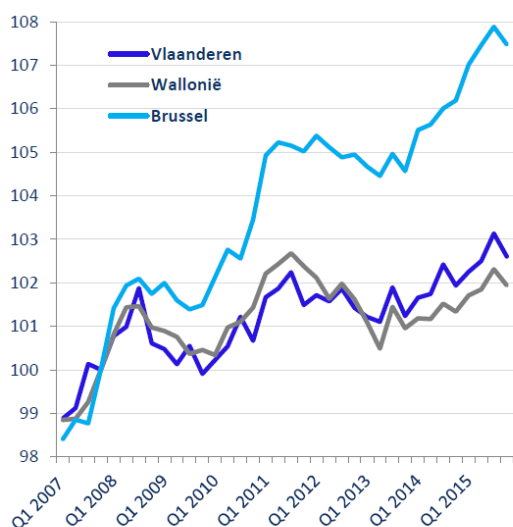

In Brussel viel het producentenvertrouwen door de terreurdreiging al eind 2015 terug. Ook in Vlaanderen en Wallonië verslechterde het vertrouwensklimaat begin 2016 (grafiek 3). De eerstekwartaalgroei voor België als geheel was met slechts 0,2% dan ook eerder zwak. Het consumentenvertrouwen viel in de drie regio's zelfs fors terug. In maart had dat te maken met de aankondiging dat extra besparingen nodig waren om de sanering van de overheidsfinanciën op koers te houden. In april speelden de aanslagen in Brussel van 22 maart een rol (grafiek 4). Met uitzondering van Brussel, was er in mei wel terug een lichte verbetering van zowel het producenten- als consumentenvertrouwen. Vlaamse bedrijven beoordeelden de buitenlandse bestellingen in april-mei opnieuw rooskleuriger, terwijl de Waalse hun orderpositie verder zagen verslechteren.

Arbeidsmarkten veren op

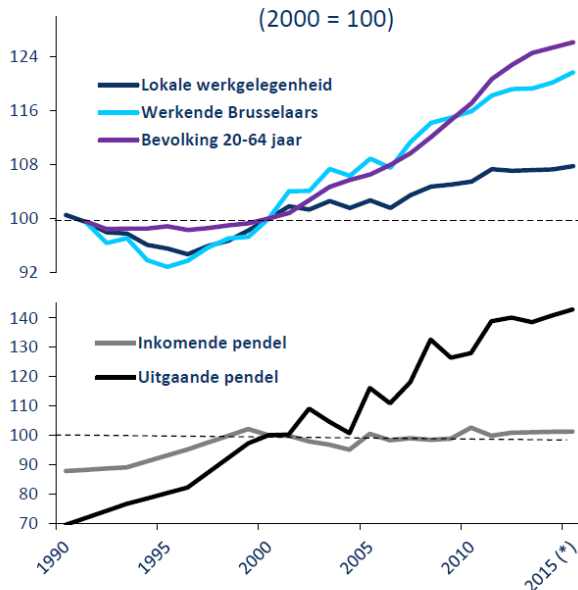
Het betere economische klimaat sinds begin 2013 zorgde ook voor een opleving van de regionale arbeidsmarkten. Opvallend daarbij was de relatief sterke toename van het aantal werkende Brusselaars, een ontwikkeling die zich in feite al sinds 2008 voordoet (grafiek 5). De betere arbeidssituatie van de Brusselaars vond evenwel plaats tegen de achtergrond van een achterblijvende jobcreatie op het Brusselse grondgebied. In de Brusselse dienstensectoren groeide het aantal jobs in 2013-2015 slechts 0,3% per jaar, tegenover 0,8% in Vlaanderen en 0,6% in Wallonië. In de industrie gingen er in die periode in elk gewest zo'n 1,5% jobs per jaar verloren. Per saldo nam de plaatselijke Brusselse werkgelegenheid de jongste jaren amper toe. De groei van de werkende bevolking in het gewest was dan ook vooral te danken aan een verder toenemend aantal Brusselaars dat werk vond buiten de gewestgrens, vooral in de rand rond de hoofdstad (grafiek 6). De ontwikkeling vertaalde zich ook in de Brusselse werkzaamheidsgraad. Tot 2013 was de aanwas van de bevolking op beroepsactieve leeftijd in Brussel sterker dan die van het aantal werkenden, waardoor de werkzaamheidsgraad afkalfde. Vanaf 2014 was dat niet langer het geval. In 2014-2015 nam de werkzaamheidsgraad in Brussel met 2,3 procentpunten toe, tegenover een nagenoeg stabilisatie in de beide andere gewesten.

Grafiek 5 - Aantal loontrekkenden
(volgens woonplaats, Q4 2007 = 100)

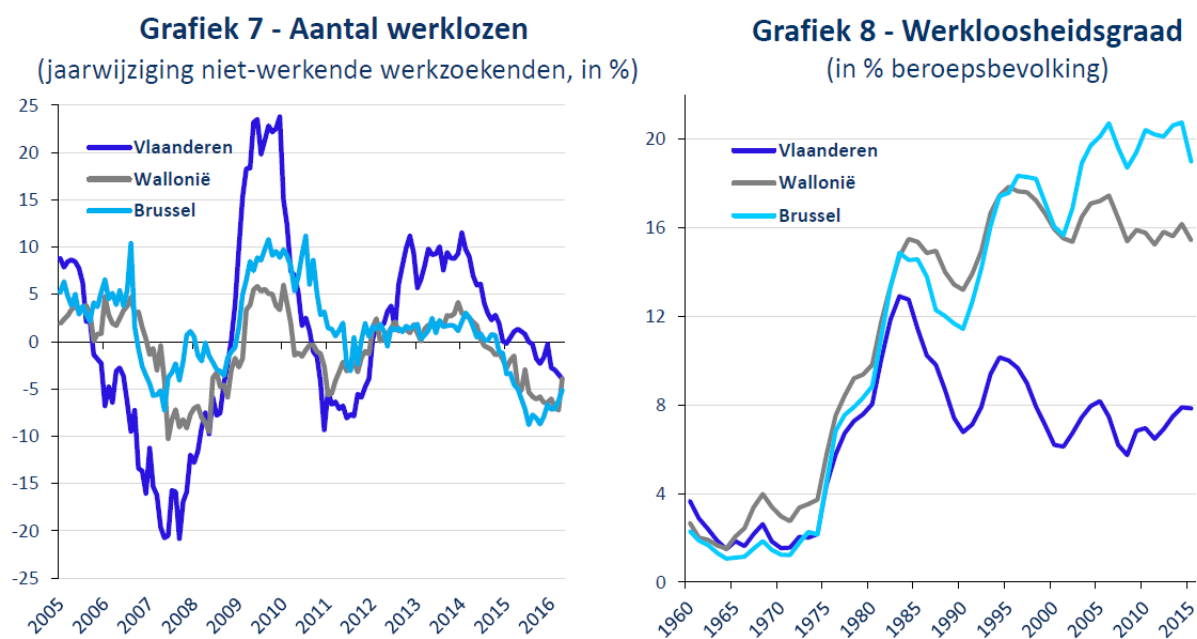
Bron: RSZ

Grafiek 6 - Demografie en arbeidsmarkt in Brussel
(2000 = 100)

Bron: Eurostat; (*) Raming Federaal Planbureau

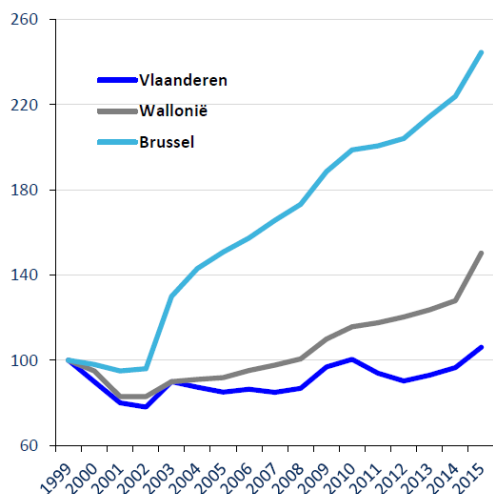
Ook de recente ontwikkeling van de werkloosheid wijst op een relatief gunstiger situatie in Brussel (grafiek 7). In 2015 lag het aantal uitkeringsgerechtigde werkloze Brusselaars gemiddeld 6,5% lager dan in 2014. In Wallonië bedroeg die daling 4,6%, in Vlaanderen slechts 0,2%. De jongste maanden is de jaarwijziging van het aantal uitkeringsgerechtigden in de regio's wel opnieuw dicht bij elkaar komen te liggen. De gunstige arbeidsontwikkeling zorgde er ook voor dat de Brusselse kloof inzake werkloosheidsgraad met Vlaanderen en Wallonië wat vernauwde (grafiek 8). De daling van de Brusselse werkloosheidsgraad in 2015 met 1,6 procentpunt was vrij spectaculair. In Wallonië bedroeg die daling slechts de helft (-0,8 procentpunt) en in Vlaanderen was zij miniem (-0,1 procentpunt). De verbetering deed zich overigens voor in alle 19 Brusselse gemeenten en was vooral merkbaar bij jongeren.

Bron: Eurostat; VDAB; Forem; Actiris

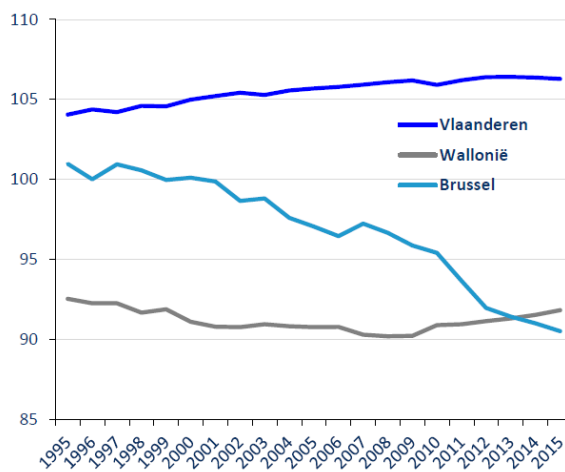
Naast conjuncturele factoren was de fors dalende werkloosheid in Brussel ook het gevolg van nieuwe tewerkstellingsmaatregelen, een betere samenwerking tussen de regionale arbeidsbemiddelingsdiensten en een toenemend aantal uitsluitingen van een werkloosheidsuitkering. Vooral de maatregelen van de Brusselse regering om jongeren beter naar een job te begeleiden, kaderend in de zogenoemde *Jongerengarantie*, lijken vruchten af te werpen. Jonge werkzoekenden worden voortaan sneller door Actiris, de Brusselse arbeidsbemiddelingsdienst, opgeroepen en krijgen vaker een instapstage aangeboden. Het groter aantal uitsluitingen houdt verband met wijzigingen in de werkloosheidsreglementering en verhoogde controles van de werkbeschikbaarheid. Door de nieuwe wet betreffende de beperking tot drie jaar van de inschakelingsuitkering, ingevoerd door de regering Di Rupo in 2012, verloren in 2015 bijna 30.000 jongeren in België hun uitkering, waarvan een groot deel in het Brusselse. Ook de toegangsvoorwaarden voor de beroepsinschakelingsstijd, een wachttijd van één jaar vooraleer in aanmerking te komen voor een inschakelingsuitkering, werden verstrengd.

Grafiek 9 - Aantal begunstigden van het leefloon
(jaargemiddelden, 1999 = 100)

Bron: POD Maatschappelijke Integratie

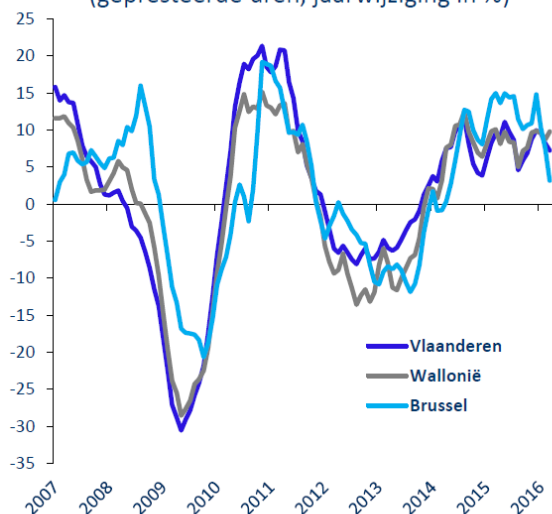
Grafiek 10 - Beschikbaar inkomen per inwoner
(België = 100)

Bron: Federaal Planbureau (2014-2015 raming)

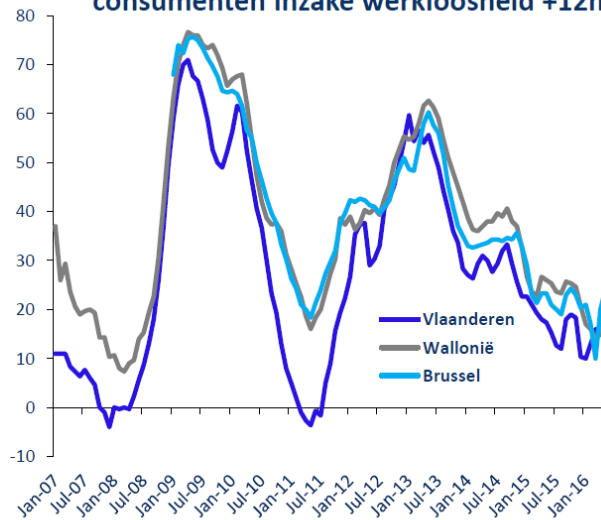
Het toenemend aantal uitsluitingen inzake werkloosheidsuitkering heeft er mee toe geleid dat een groter aantal personen een beroep moet doen op een bijstandsuitkering. In 2015 nam het aantal leefloongerechtigden in de gewesten met respectievelijk 9,9% (Vlaanderen), 17,3% (Wallonië) en 9,2% (Brussel) toe. In Wallonië en vooral Brussel werd de structurele toename, die al sinds 2002 bezig is, hiermee geaccentueerd (grafiek 9). Eén op twintig Brusselaars tussen 18 en 64 jaar ontvangt nu al een leefloon, in Wallonië en Vlaanderen is dat bijna drie respectievelijk één op honderd inwoners op leeftijd 18-64. De grotere bijstandsafhankelijkheid heeft er, samen met de versterkte degressiviteit van de bedragen van de werkloosheidsuitkering, mee voor gezorgd dat de inkomenspositie van de gemiddelde Brusselaar er relatief tegenover die van de Vlamingen en Walen verder is op achteruitgegaan. Het gemiddeld beschikbaar inkomen per inwoner zakte sinds 2014 zelfs beneden dat in Wallonië (grafiek 10).

Grafiek 11 - Uitzendactiviteit
(gepresteerde uren, jaarwijziging in %)

Bron: Federgon

Grafiek 12 - Vooruitzichten van consumenten inzake werkloosheid +12m

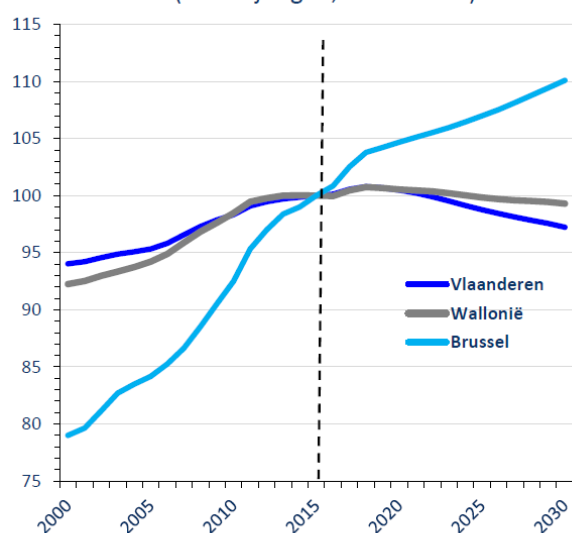
Bron: NBB

Recente arbeidsmarktindicatoren geven te kennen dat het positieve elan in Brussel recent wat aan het tanen is. Als gevolg van de aanslagen van 22 maart kreeg het aantal gepresteerde uren uitzendarbeid een serieuze tik (grafiek 11). Wellicht werden vooral jongeren getroffen, aangezien die relatief sterk in de uitzendsector zijn vertegenwoordigd. De aanslagen hebben vooral bij Brusselaars ook opnieuw ietwat meer vrees doen ontstaan met betrekking tot de toekomstige werkloosheid (grafiek 12). Al bij al blijven deze indicatoren wel nog op redelijk gunstig niveau. Dat de negatieve economische gevolgen van de aanslagen allicht tijdelijk zullen zijn, doet ons vermoeden dat de herleving van de arbeidsmarkt de komende kwartalen zich allicht kan voortzetten.

Regionaal groeiperspectief 2016-2020

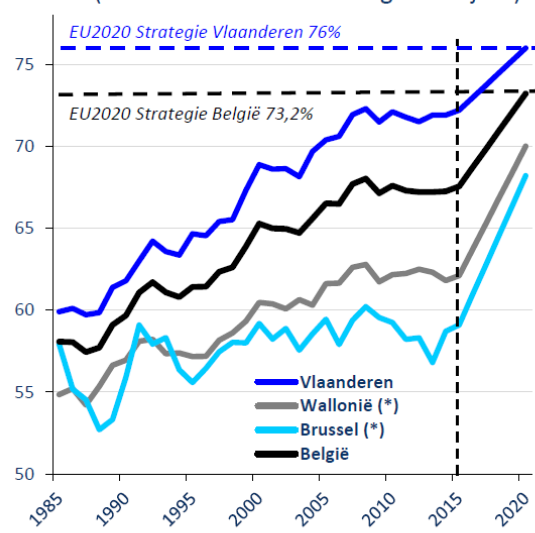
Nu Vlaanderen de voorbije jaren gemiddeld terug relatief betere groeiprestaties neerzette, is de vraag of dit ook in 2016 en de volgende jaren zo zal blijven. Op korte termijn spelen conjuncturele factoren in het voordeel van de regio. Door zijn grotere openheid profiteert de Vlaamse economie doorgaans meer dan die van de andere gewesten van een Europese herstelbeweging. Aangezien het verdere Europese conjunctuurherstel in 2016 eerder bescheiden zal uitvallen, zal deze cyclische groeibonus van Vlaanderen echter eveneens miniem blijven. Concreet vertaalt de door ons verwachte 1,4%-groei in 2016 voor België als geheel zich dan in een 1,5%-groei in Vlaanderen en een 1,4%-groei in Wallonië. Voor Brussel halen de aanslagen van 22 maart de verwachte groei naar beneden tot 1,2%. Doordat de gevolgen zich voornamelijk in maart-april concentreerden en daarna allicht grotendeels zullen uitdoven, blijft de groei-impact voor het hele jaar beperkt. De sterkst getroffen sectoren – de horeca, kleinhandel en vrijetijdssector – maken bovendien slechts iets meer dan 3% uit van de totale toegevoegde waarde gerealiseerd op het Brusselse grondgebied.

Grafiek 13 - Bevolking op beroepsactieve leeftijd
(20-64-jarigen, 2015 = 100)

Bron: Federaal Planbureau; Eurostat

Grafiek 14 - Werkzaamheidsgraad
(werkenden in % bevolking 20-64 jaar)

(*) Wallonië en Brussel hebben geen eigen EU2020 doelstelling. De assumptie van een werkzaamheidsgraad van 70% (Wallonië) en 68,2% (Brussel) is consistent met de EU2020 doelstellingen voor Vlaanderen (76%) en België (73,2%)

Op wat langere termijn speelt de regionale demografische ontwikkeling een rol, die het regionale potentiële arbeidsaanbod zal bepalen, evenals successen die het beleid zal boeken inzake het opkrikken van de arbeidsparticipatie en de productiviteitsgroei. Volgens de jongste raming van het Federaal Planbureau zal de bevolking op beroepsactieve leeftijd in Vlaanderen en Wallonië de komende vijftien jaar krimpen met respectievelijk 2,8 en 0,7%. In Brussel zal zij verder toenemen met 10,1% (grafiek 13). De demografische impact op het arbeidspotentieel zet in Vlaanderen en Wallonië dus neerwaartse druk op het groeipotentieel van de werkgelegenheid. Die kan evenwel (deels) worden gecounterd door de werkzaamheidsgraad (d.i. het aandeel werkenden binnen de bevolking op beroepsactieve leeftijd) verder te verhogen. Brussel ziet zijn arbeidspotentieel de komende jaren weliswaar verder toenemen, maar zal niettemin eveneens zijn nog altijd veel te lage werkzaamheidsgraad moeten verhogen.

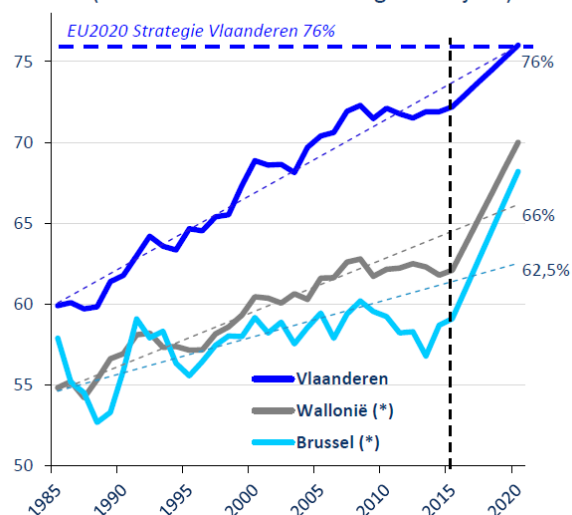
België wil in het kader van de Europese EU2020-Strategie tegen 2020 73,2% van de 20- tot 64-jarigen aan het werk zetten. Vlaanderen schoof een eigen doelstelling van 76% naar voren. Wallonië en Brussel deden dat niet, maar om tot de nationale doelstelling bij te dragen, zouden zij hun werkzaamheidsgraad moeten opkrikken van respectievelijk 62% en 59% vandaag tot ongeveer 70% en 68% in 2020 (grafiek 14). Tegen de achtergrond van de door het Planbureau voorspelde demografie vergt dat een toename van het aantal werkende Walen en Brusselaars van zo'n 35.000 respectievelijk 18.000 per jaar, d.i. een jaarlijkse groei van liefst 2,5% (Wallonië) en 3,9% (Brussel). Dat zou alleszins een zeer ambitieuze doelstelling zijn, want tussen 2000 en 2015 nam het aantal werkende Walen en Brusselaars gemiddeld met slechts 0,7% respectievelijk 1,6% per jaar toe (tabel 1).

Tabel 1 - Scenario's inzake werkzaamheidsgraad en aantal werkenden

	Scenario EU2020	Scenario KBC (*)
	2016-20	2016-20
Vlaanderen		
Werkzaamheidsgraad 20-64 (einde periode)	76.0	76.0
Wijziging werkenden per jaar (in '000)	31.6	31.6
Wijziging werkenden per jaar (in %)	1.1	1.1
Wallonië		
Werkzaamheidsgraad 20-64 (einde periode)	70.0	66.0
Wijziging werkenden per jaar (in '000)	35.0	18.0
Wijziging werkenden per jaar (in %)	2.5	1.3
Brussel		
Werkzaamheidsgraad 20-64 (einde periode)	68.2	62.5
Wijziging werkenden per jaar (in '000)	17.9	9.2
Wijziging werkenden per jaar (in %)	3.9	2.1

(*) Onder de assumptie dat de regionale werkzaamheidsgraden zich ontwikkelen volgens de trendlijn, d.w.z. in 2020 76% in Vlaanderen, 66% in Wallonië en 62,5% in Brussel

Grafiek 15 - Werkzaamheidsgraad
(werkenden in % bevolking 20-64 jaar)

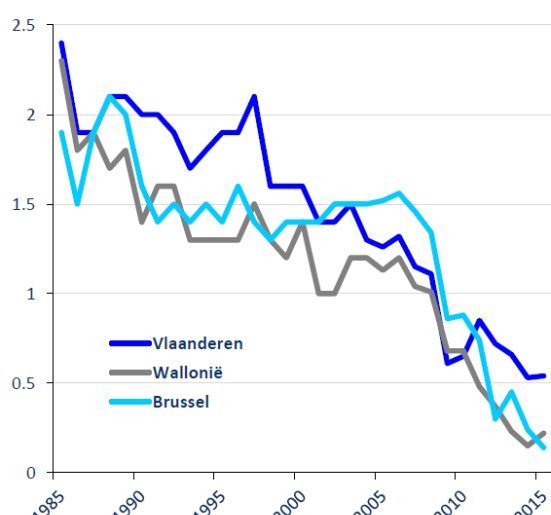

Een meer realistische maar nog altijd ambitieuze doelstelling zou erin bestaan om ervoor te zorgen dat de trend van de voorbije decennia wordt gecontinueerd. Dat zou de Waalse en Brusselse werkzaamheidsgraad opvoeren tot 66% respectievelijk 62,5% in 2020 en een jaarlijkse groei van het aantal werkende Walen en Brusselaars van 1,3% en 2,1% impliceren (tabel 1 en grafiek 15). Voor Brussel zal een belangrijk deel van de banengroei die dat vereist, opnieuw moeten worden gerealiseerd buiten het Hoofdstedelijk Gewest. De groei van de regionale werkgelegenheid binnen Brussel zelf bedroeg in 2000-2015 immers slechts 0,5% per jaar, of minder dan 3.000 banen. Voor Vlaanderen lijkt het

realiseren van de eigen EU2020-doelstelling een haalbare kaart. Zij zou niettemin vereisen dat het aantal werkenden er tot 2020 jaarlijks met 1,1% toeneemt, wat meer is dan de gemiddelde 0,7%-groei gerealiseerd in 2000-2015. Ter vergelijking: in zijn jongste regionale groeivoorzichten voor de middellange termijn gaat het Planbureau uit van een jaarlijkse werkgelegenheidsgroei van 0,8% in Vlaanderen en 0,6% in Wallonië en Brussel. Deze cijfers lijken ons aan de lage kant, gegeven dat fors wordt ingezet op regionale arbeidsmarkthervormingen om de werkzaamheidsgraad op te krikken. Wij gaan uit van een potentiële jaarlijkse werkgelegenheidsgroei in 2016-2020 van 1,1% in Vlaanderen en 1,3% in Wallonië, in lijn met het hierboven uitgetekend scenario voor hun werkzaamheidsgraden. Als Brussel een lokale werkgelegenheidsgroei van dezelfde grootteorde als in Wallonië (1,3% per jaar) kan combineren met een aanhoudende tewerkstelling van Brusselaars buiten het eigen gewest, dan is een toename van het aantal werkende Brusselaars zoals weergegeven in tabel 1 niet onmogelijk.

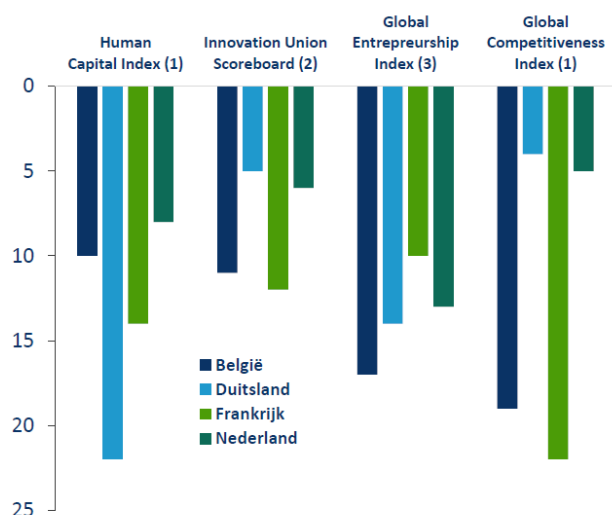
Naast de werkgelegenheid is ook de productiviteitsgroei een drijvende kracht achter de economische groei. De voorbije decennia kalfde de groei van de arbeidsproductiviteit in alle gewesten trendmatig af (grafiek 16). Dat kwam onder meer doordat nieuwe banen vooral in de dienstensectoren tot stand kwamen, waar het productiviteitspeil gemiddeld lager is dan in de industrie. Het Planbureau veronderstelt in zijn vooruitzichten voor de middellange termijn een productiviteitsgroei van 0,9% per jaar in Vlaanderen en Wallonië en 0,8% in Brussel. Deze hypothese lijkt ons aan de optimistische kant. Ook de komende jaren zal de verhoging van de werkzaamheid vooral dienstenbanen betreffen, zodat de productiviteitsgroei allicht laag blijft. De toenemende werkzaamheid vergt bovendien de inschakeling van meer lagergeschoolden en oudere werknemers in het productieproces en ook dat gaat allicht gepaard met neerwaartse druk op de gemiddelde productiviteitsgroei.

Grafiek 16 - Reële groei arbeidsproductiviteit
(10-jaars voortschrijdend gemiddelde, in %)

Bron: NBB (INR)

Grafiek 17 - Hefbomen van productiviteitsgroei
(plaats in de rangschikking, 2015)

Bron: (1) World Economic Forum; (2) European Commission; (3) Global Entrepreneurship and Development Institute

Die moet dan worden gecompenseerd door productiviteitswinsten via meer efficiëntie en innovatie. Dat veronderstelt dat de gewesten hun relatieve zwaktes bijsturen. Hoewel ieder gewest eigen problemen kent die wegen op de productiviteit (bijv. verkeerscongestie in Vlaanderen en Brussel; lage productiviteit in de diensten en mindere kwaliteit van het onderwijs in Wallonië), scoren zij algemeen minder goed dan de buurlanden inzake belangrijke hefboomen van productiviteitsgroei. Vooral op het vlak van innovatie, ondernemerschap en concurrentiekracht is nog relatieve verbetering mogelijk (grafiek 17). Alles samen schatten wij de productiviteitsgroei in de drie gewesten op middellange termijn conservatiever in op gemiddeld 0,4% per jaar in Vlaanderen en 0,3% in Wallonië en Brussel. Als Wallonië en Brussel dit kunnen combineren met een relatief wat stevigere groei van de werkgelegenheid, betekent dit dat het potentiële expansietempo van de regionale productie in de drie gewesten op middellange termijn op vrijwel gelijk niveau komt te liggen (tabel 2). Als Wallonië en Brussel maximaal de vruchten plukken van aan de gang zijnde arbeidsmarkthervormingen, die nodig zijn om de werkzaamheidsgraad structureel naar een hoger niveau te tillen, dan kan het potentiële groeitempo er mogelijk zelfs iets boven die in Vlaanderen uitstijgen.

Tabel 2 - KBC-vooruitzichten reële groei bruto regionaal product (in %)

	2015	2016	2009-2015 (*)	Potentiële groei 2016-2020 (*)	
				werkgelegenheids-groei	productiviteits-groei
Vlaanderen	1.5	1.5	0.9	1.5	0.4
Wallonië	1.3	1.4	0.5	1.6	0.3
Brussel	1.3	1.2	0.3	1.6	0.3
België	1.4	1.4	0.7	1.5	0.3

(*) Per jaar, periodegemiddelden

Johan Van Gompel

Johan.vangompel@kbc.be